

Завадських Д., здобувач вищої освіти Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: **Даниленко С.К.**, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ На сьогоднішній день цивільна дієздатність фізичної особи займає одне з головних місць в цивільному законодавстві, оскільки завдяки дієздатності особа своїми діями набуває для себе цивільні права і самостійно їх здійснює, а також має здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

За прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я до 2020 року рівень психічних захворювань значно зросте, випередивши за кількістю серцево-судинні захворювання. Беззаперечно психічний стан особи безпосередньо впливає на її здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними та особисто вступати у правові відносини, зокрема і договірні. Доктриною цивільного права вироблено особливий правовий інститут – недієздатність, що покликаний встановити правову визначеність та захист прав та інтересів як тих осіб, які страждають на психічні захворювання, так і їх можливих контрагентів. Оскільки договірні зобов'язання посідають чільне місце серед інших цивільно-правових відносин за участю фізичних осіб, дослідження питань правових наслідків визнання фізичної особи, сторони договірних зобов'язань, недієздатною набуває особливо важливого значення.

Питанням недієздатності фізичної особи у тій чи іншій площині присвячено праці таких науковців як С.О. Бородовський, З.В. Ромовська, Н.В. Волкова, С.С. Шум, Г.М. Устінова-Бойченко та інших.

Визнання особи недієздатною з точки зору цивільного законодавства, є досить актуальним, оскільки права такої особи обмежуються тільки в судовому порядку, і за рішенням суду їй призначається фізично дієздатний опікун чи піклувальник [3].

Підставами для обмеження цивільної дієздатності фізичної особи визнаються:

а) наявність у особи психічного розладу, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними;

б) зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, якщо фізична особа цими діями ставить себе чи свою сім'ю, інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище (ст.36 ЦК України) [1; 3].

Таким чином, психічний розлад може бути підставою як для обмеження у дієздатності, про що йшла мова вище, так і для визнання фізичної особи недієздатною. Правове значення для цього має характер психічного розладу. Саме, виходячи з вказаного, суддя у порядку підготовки справи до розгляду при наявності достатніх даних про психічну хворобу фізичної особи призначає для визначення її психічного стану судово-психіатричну експертизу.

У представленій редакції формула недієздатності містить два критерії: медичний – «хронічний, стійкий психічний розлад» і психологічний – «усвідомлення значення своїх дій та (або) керівництво ними» [5]. Медичний критерій недієздатності у новій редакції ЦК (порівняно із попередньою редакцією) зазнав змін і визначений узагальненим поняттям – «хронічний, стійкий психічний розлад», яке включає до себе психічні розлади різні за походженням та патогенетичними механізмами, основною ознакою яких є довготривалість та виразність, яка виключає здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

На думку науковців, формулювання «хронічний, стійкий психічний розлад» є більш прогресивним, ніж «душевна хвороба або недоумство»

Стан недієздатності характерний тільки для фізичних осіб та встановлюється тільки для фізичних осіб в судовому порядку після обов'язкового проведення судово – психіатричної експертизи [5].

Якщо суд відмовить у задоволенні заяви про визнання особи недієздатною і буде встановлено, що вимога заявлена недобросовісно, без достатньої для цього підстави, фізична особа, якій такими діями було завдано моральної шкоди, має право вимагати від заявника її відшкодування (ч. 3 ст. 39 ЦК).

Фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду про це. Якщо від часу виникнення недієздатності залежить визнання недійсним договору або іншого правочину, суд з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів щодо психічного стану особи може визначити у своєму рішенні день, з якого вона визнається недієздатною. Слід зазначити, що обмеження

дієздатності здійснюється в судовому порядку і можливо лише щодо повнолітніх осіб. Цивільна дієздатність останніх вважається обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це [3].

Невипадково у рішенні суду не вказується, на який час фізична особа визнається недієздатною, бо згодом, під впливом певних обставин (лікування тощо) стан психічного здоров'я такої особи може покращитися. Якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у фізичної особи поновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, і припиняє опіку. Це можливо за позовом опікуна або органу опіки та піклування.

При проведенні експертизи щодо наявності в особи хронічного, стійкого психічного розладу експерт повинен:

1. Дослідити стан психічного здоров'я особи протягом певного часу, пославшись на медичні документи, їх аналіз та особисте дослідження особи;

2. Зробити висновок щодо наявності в особи саме стійкого, хронічного психічного розладу;

3. Визначити час, з якого в особи виникло таке захворювання;

4. Встановити чи повністю особа не здатна внаслідок цього захворювання усвідомлювати свої дії та керувати ними [3].

Відтак, з зазначених питань висновок експерта повинен бути повним та категоричним, та не має допускати іншого розуміння змісту, ніж зазначений.

Не менш важливим моментом є аналіз статті 14 Закон України «Про безоплатну правову допомогу» у якій йдеться, що особа щодо якої суд розглядає справу про визнання її недієздатною має право отримати безоплатну правову допомогу в місцевому центрі з надання безоплатної вторинної правової допомоги протягом розгляду справи в суді. Безоплатна вторинна правова допомога включає наступні види правових послуг: захист, складання процесуальних документів, здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Проте, якщо час виникнення недієздатності впливає на визнання дійсності шлюбу, договору або іншого правочину, суд, з урахування висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів, може у своєму рішенні визначити день, з якого особа визнається недієздатною.

За заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та піклування або самої особи визнаної недієздатною суд може скасувати рішення щодо недієздатності в разі її видужання або значного поліпшення її психічного

стану. Такий стан обов'язково повинен бути підтверджений висновком судово-психіатричної експертизи [4].

Підсумовуючи вище вказане, можна зробити висновок, що фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішення суду. Чинним цивільним законодавством України передбачено можливість скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною. Відповідну заяву має право подати опікун або орган опіки та піклування в разі видужання особи, раніше визнаної недієздатною, або значного поліпшення її психічного стану. У справах про поновлення дієздатності є обов'язковим проведення судово-психіатричної експертизи, яка призначається за ухвалою суду.

Особу може бути поновлено в дієздатності лише за наявності висновку судово-психіатричної експертизи про значне поліпшення її стану здоров'я або видужання. Опіка в данному разі припиняється [5].

Вище викладе не дає підстави вважати, що інститут недієздатності в цивільному праві потребує подальшого удосконалення. Вплив недієздатності фізичної особи набуває неабиякого значення під час укладання, зміни та розірвання договірних зобов'язань

Цивільним законодавством встановлені випадки, коли певні договори припиняються у зв'язку з визнанням фізичної особи – сторони договірних зобов'язань недієздатною. Разом з тим, цивільне законодавство України не надає правового значення випадкам покращення психічного здоров'я недієздатної особи, на відміну від деяких зарубіжних країн. Також залишається проблемним питання дієздатності осіб, які перебувають у комічінішних вегетативних станах.

Список літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

3. Визнання фізичної особи недієздатною: порядок, строки, докази. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/24653>

4. Новації в процесі визнання фізичної особи недієздатною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/novatsii-v-protsesi-viznannya-nedi-zdatnosti-fizichnoi-osobi/>

5. Визнання фізичної особи недієздатною [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:https://pidruchniki.com/1221060547004/pravo/viznannya_fizichnoyi_osobi_nediyezdatnoyu